

Een Europees leger is een utopisch

‘Als Trump ons niet meer steunt en we worden aangevallen door Rusland, wie beschermt ons dan nog?’, was een vraag van een vwo 3-leerling tijdens een les over de geschiedenis van de NAVO. Sommige leerlingen vroegen daarna of een Europees leger een optie was, een vraag die steeds dringender wordt nu de NAVO, onze belangrijkste steunpilaar, sinds Trump opeens geen absolute zekerheid meer is. Een ongemakkelijk gevoel over onze militaire kwetsbaarheid heerst sindsdien. Een Europese defensie, kan dat een alternatief zijn voor de NAVO en onze onzekerheid wegnemen?

Ludo van Dieren is docent geschiedenis aan het Rijswijks Lyceum.

Om te begrijpen dat dit een moeilijk te realiseren ideaal is, helpt het een blik te werpen op de jaren vijftig. Ook toen was er sprake van een grote dreiging vanuit het Oosten en wilden de Verenigde Staten onder Truman en Eisenhower dat Europa meer verantwoordelijkheid nam voor zijn eigen verdediging. Na lang aandringen ondertekenden de staatslieden Konrad Adenauer,

Een niet te onderschatten defensiemacht bovendien, met een leger van pakweg 1,5 miljoen soldaten uit zes verschillende landen, samengesmolten tot een geheel, met een gemeenschappelijk Europees uniform als *eyecatcher*. Troepen die onder nationaal gezag vielen mochten niet op het continent blijven. Beter konden zij op andere continenten in het landsbelang vechten tegen dekolonisatie. De verdediging van het Europese continent zou daarentegen in handen komen van dit nieuwe, dynamische Europese leger. Maar de pretenties van het verdrag reikten nog verder: het zou een einde maken aan de splijtende vijandigheden tussen de Europese naties. Gezamenlijk kon nu Stalin het hoofd worden geboden. West-Duitsland, dat vanwege zijn naziverleden niet mocht worden herbewapend, kreeg de mogelijkheid ook een bijdrage aan de West-Europese defensie te leveren. Er waren weliswaar strenge voorwaarden aan verbonden (geen militair leiderschap bijvoorbeeld), maar ook de Duitsers mochten uit de eigen bevolking weer soldaten rekruteren.

Scepsis

Tegenover het politieke idealisme over de toekomst van de Europese defensie bestond echter toen al een hoop scepsis vanuit de militaire hoek. De redactie van het Nederlandse marineblad *Onze Vloot* noemde het Europese project ‘als een marijuana-cigareet; ge droomt

‘Het falen van dit enorme militaire integratieproject had naast geopolitieke oorzaken ook iets te maken met nationalistische hartstocht’

Paul van Zeeland, Robert Schuman, Alcide de Gasperi, Joseph Bech en Dirk Stikker op 27 mei 1952 in Parijs, namens ‘Europa van Zes’ (respectievelijk de BRD, België, Frankrijk, Italië, Luxemburg en Nederland), het verdrag voor de Europese Defensie Gemeenschap (EDG). Dit was de verdragsrechtelijke basis voor de ontwikkeling van een Europese defensiemacht.

Rechts: Robert Schuman in de Franse ambassade in Washington in 1949. Onder: Poolse EUFOR-militairen (Europese Strijdkrachten) in een pantservoertuig in Tsjaad.

er zalig van en ge kunt er al spoedig niet meer buiten’. Iets meer dan twee jaar na de ondertekening, op 30 augustus 1954, vond de laatste parlementaire stemmingsronde over de ratificatie van het verdrag plaats. Inmiddels hadden Nederland, België, Luxemburg en West-Duitsland het verdrag geratificeerd, Italië stond op het punt dat te doen. De goedkeuring die zij gaven, bleek alleen niet van doorslaggevend belang in het Franse parlement: met 319 stemmen tegen en 264 voor, vond het plan zijn einde in Parijs. Een Europees leger scheppen bleek vooralsnog onmogelijk. Vier jaar had het plan om een kolossaal gemeenschappelijk leger te bouwen bovenaan de Europese agenda gestaan. De Verenigde Staten waren een groot voorstander. Toch mislukte het. Waarom?

leger

Nationalisme

Het falen van dit enorme militaire integratieproject had naast geopolitieke oorzaken (Stalin stierf in 1953, Frankrijk bouwde een atoombom die het niet wilde delen en er was een wapenstilstand in de Koreaoorlog), ook iets te maken met nationalistische hartstocht. Uit militaire bronnen blijkt dat geen van de nationale krijgsmachten, ook de Nederlandse militaire top niet, zat te wachten op een samensmelting. De meeste militaire leiders vonden het supranationale integratieplan moreel onaanvaardbaar omdat het een internationale geest veronderstelde, 'waaraan de nationale geest ondergeschikt is'. Andere hieraan verwante vragen waren: indien er in de strijd teruggetrokken moest worden, kon een gebied, een natiestaat, dan wel prijsgegeven worden? Is de internationale solidariteit dan sterk genoeg? En kan een leger zonder patriottistisch hart wel vol overtuiging marcheren? In het licht van deze geschiedenis wordt vrij snel duidelijk waarom nog steeds geen bovennationaal Europees leger bestaat. Voor veel Europese staten is het leger de laatste strohalp voor het behoud van nationale zelfstandigheid. Defensie en supranationaliteit zijn nog altijd onverenigbaar. Hoewel we geen dienstplichtig leger hebben, doen de meeste soldaten nog steeds hun werk voor volk en vaderland, met de oranje leeuw op de schouder. Ontkennen dat vaderlandsliefde een fundamenteel onderdeel is van een goed functionerend leger, is hetzelfde als ontkennen dat religie een drijfveer voor mensen kan zijn. Wanneer defensie in Europees verband op multilateraal niveau gecoördineerd moet worden, overheerst nog steeds verdeeldheid. Ook uit de militaire

conflicten die recentelijk in Afghanistan, Irak, Syrië en Mali woedden, blijkt dat de Europese staten op militair gebied moeite hebben die verdeeldheid te overwinnen. Pas als iemand erin slaagt een internationale geest te kweken in Europees verband, een hoger ideaal waarvoor soldaten bereid zijn kogels te trotseren, zal het laatste nationalistische bolwerk van de natiestaat zichzelf laten ontbinden en samensmelten tot een Europees werkend geheel. Iets wat het wegvalen van

onze Angelsaksische NAVO-bondgenoten kan ondervangen. Tot die tijd blijf ik mijn klas een antwoord verschuldigd en blijft een Europees leger een utopie. ■

Boven: Voorpagina van de Volkskrant van 31 augustus 1954. Frankrijk heeft het plan voor een Europees leger verworpen. De foto toont uitgeputte Franse parlementariërs, die een debat over drie dagen achter de rug hebben. Hiernaast: Logo van de Europese Militaire Staf (EUMS), de afdeling van de Europese Unie die zich bezighoudt met Europese militaire missies.